

Handleiding

Grip op uitval
met behulp
van Data

stichting
kwaliteitsnetwerk
mbo

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Grip op Uitval, definities en theoretische onderbouwing	4
Definitie Uitval	4
Voorkomen/terugdringen uitval	6
Analyse van de uitval	6
Mogelijke voorspellende indicatoren voor uitval	7
Gebruik van Data	12
Het RA(S)CI-model	15
Voorbeeld RA(S)CI-matrix	16
Kanttekeningen	17
Tot slot	17
Inspiratie- en verdiepingslijst	18
Gesprekshulpmiddel Grip op Uitval	20

Voorwoord

Sinds het schooljaar 2020-2021 wordt binnen het Kwaliteitsnetwerk MBO gewerkt met coalities. Deze Handreiking 'Grip op Uitval' is het resultaat van de Coalitie Data 2.0 uit 2022. De handreiking is geschreven voor onderwijsteams en ondersteuning en biedt een handvat om op een gestructureerde en onderbouwde manier inzicht te krijgen in uitval.

De eerste coalitie Data (2021) legde de focus op efficiënt datagebruik in het algemeen. Resultaat was een handreiking voor het interpreteren en benutten van data door onderwijsteams. Dit was ook het vertrekpunt voor de nieuwe coalitie.

Duidelijk zal zijn dat uitval een belangrijk thema is in het mbo en bij veel onderwijsinstellingen wordt van alles gedaan om de uitval te verkleinen en het succes van de student te vergroten. De ervaring leert echter dat interventies om uitval terug te dringen of te voorkomen, veelal het gevolg zijn van aannames. Te vaak wordt op basis van aannames bepaald wat de oorzaak is van uitval en/of wat een goede methode is om uitval te voorkomen.

Met deze informatie in het achterhoofd is de Coalitie Data 2.0 aan de slag gegaan en heeft deze handreiking ontwikkeld als een hulpmiddel om onderbouwd grip te krijgen op uitval. Door een onderbouwd gesprek te voeren over het voorkomen van (het risico op) uitval aan de hand van data kunnen mogelijke oorzaken en interventies worden achterhaald om zo gericht aan de slag te gaan met het terugdringen van (het risico op) uitval.

Deze handreiking bestaat uit twee delen. Allereerst wordt de definitie van uitval toegelicht en weergave gegeven van literatuuronderzoek naar oorzaken en beïnvloedende factoren van uitval. In hoofdstuk 2 wordt het gesprekshulpmiddel toegelicht, dat door de Coalitie Data 2.0 is ontwikkeld en gebruikt kan worden bij het voeren van een onderbouwd gesprek over uitval en het risico op uitval. Beide onderdelen zijn los van elkaar te lezen, maar voor een beter begrip van uitval is het aan te raden om te starten bij hoofdstuk 1.

We hopen dat met deze Handreiking het gesprek over uitval en het voorkomen van uitval vaker onderbouwd wordt gevoerd en dat data wordt gebruikt om zo het onderwijs beter te maken.

Grip op Uitval, definities en theoretische onderbouwing

Er is veel onderzoek gedaan naar de oorzaken en beïnvloedende factoren van uitval. Wanneer we echter inzoomen op het middelbaar beroepsonderwijs in Nederland, dan blijft er weinig over. In onderstaande onderbouwing is daarom gebruik gemaakt van literatuur en uitkomsten van onderzoek over verschillende thema's ook buiten het mbo in Nederland.

Voor een eenduidig begrip starten we met een definitie van uitval, om vervolgens dieper in te gaan op het voorkomen en/of terugdringen van uitval.

Definitie Uitval

Uitval is een breed begrip. De ene student die uitvalt is de andere niet en telt al dan niet mee voor indicatoren die uitspraken doen over uitval. Basisprincipe van uitval is echter dat een student de opleiding waarvoor deze is ingeschreven bij een instelling niet afrondt.

Uitval kun je grofweg onderbrengen in twee categorieën: uitval waarbij de student de instelling verlaat en switch waarbij de student binnen de instelling blijft maar een andere opleiding volgt.

Uitval

1. Ongediplomeerde uitval: de student verlaat (ongediplomeerd) niet alleen de opleiding waarvoor deze staat ingeschreven maar ook de instelling.

- Voortijdig schoolverlater (VSV-uitval): de voortijdig schoolverlater is een student in de leeftijdscategorie tot 23 jaar die zonder startkwalificatie (min havo, vwo of mbo 2 diploma) het onderwijs verlaat en het jaar daarop niet voor een nieuwe opleiding staat ingeschreven bij een onderwijsinstelling.
- De schoolverlater is een student die een nieuwe opleiding start bij een andere instelling.
- De schoolverlater is een student in de leeftijdscategorie vanaf 23 jaar zonder startkwalificatie.

2. Gediplomeerde uitval: de student verlaat de opleiding waarvoor deze staat ingeschreven zonder diploma voor deze opleiding. De student heeft echter eerder een diploma(startkwalificatie) voor een andere opleiding behaald.

Switch

De student verlaat de opleiding waarvoor deze staat ingeschreven, maar verlaat de instelling niet. De student stroomt uit naar een andere opleiding/niveau/domein binnen dezelfde instelling. Uitval heeft veelal een negatieve lading. Wanneer uitval op de ene opleiding echter betekent dat de student succesvol naar een andere opleiding wordt begeleid die beter aansluit op diens interesse en capaciteiten dan verdient uitval ook een positieve lading.

Aanvullende definitie

Bovenstaande definitie kan aangevuld worden met al dan niet beïnvloedbare factoren (MBO-raad, 2007).

1. Ongediplomeerd succesvol: de student verlaat de instelling zonder diploma, maar wel conform de OOK. Bijvoorbeeld om enkel een certificaat of bepaalde competenties te behalen.

2. Beïnvloedbare uitval:

- Instellingsgebonden reden: Er zijn problemen met de inhoud of vormgeving van de school of opleiding, met de relatie met docenten of er is een onveilig gevoel op school.
- Keuze/begeleiding: Verkeerde studie-/opleidings- of beroepskeuze of problemen bij intake of begeleiding.

3. Niet-beïnvloedbare uitval:

- Niet beïnvloedbare oorzaak: de student verhuist of er is sprake van ziekte of overlijden in de directe omgeving van de student.
- Niet beïnvloedbare oorzaak met beïnvloedbare opvang: een student heeft problemen thuis, sociaal-emotionele problemen, financiële problemen, psychische problemen etc. In de opvang kan de instelling ondersteunen.
- Arbeidsmarkt: er is sprake van groenpluk of ontslag waardoor de student moet of wil stoppen met de opleiding.

4. Onbekend: Er is een andere reden of de reden is onbekend.

Voorkomen/terugdringen uitval

Afhankelijk van de mogelijke oorzaken van uitval kun je bij het voorkomen van uitval de focus leggen op de huidige studenten en/of de toekomstige studenten. Om uitval terug te dringen kan gekeken worden naar:

- Een analyse van de uitval zelf
- Mogelijke voorspellende indicatoren van uitval

Beide worden hieronder toegelicht aan de hand van hulpvragen.

Analyse van de uitval

Wil je als team aan de slag met het terugdringen/voorkomen van uitval dan kunnen de volgende gegevens daarbij een eerste basis voor de analyse van uitval vormen:

Concrete informatie over uitval

- Hoeveel doorstroom is er naar andere opleidingen binnen instelling?
- Hoeveel instellingsverlaters zijn er?
- Hoeveel VSV'ers zijn er?
 - *Welke trends zie je? Neemt uitval toe/af/blijft gelijk?*
 - *Is er een beeld van wat instellingsverlaters gaan doen?*
 - *Wanneer stromen zij uit?*
- Hoeveel studenten stromen uit met een MBO-verklaring?

Redenen van uitval

- Wat heeft de student aangegeven als reden voor het verlaten van de opleiding?
- Hoe gedetailleerd is de administratie die hierop wordt toegepast?
- Welke onderliggende/aanvullende informatie is uit studentdossiers te destilleren wanneer administratie alleen grove categorisatie bevat?
- Welke oorzaken bevinden zich binnen de 'sfeer van invloed' van het team/de instelling?
 - *Betrek hier bijvoorbeeld ook de mening van studenten uit tevredenheidsmetingen bij.*

Informatie over de begeleidings-/ondersteuningsinrichting

- Zijn de SLB-ers voldoende geschoold en hebben zij voldoende ruimte in hun jaartaak?
- Hoeveel begeleiding is ingezet?
- Zijn studenten tevreden over de begeleiding?

Informatie over externe factoren

- Wat speelt er in het beroepenveld?
- Is er bijvoorbeeld sprake van groenpluk door een tekort aan arbeidskrachten in het beroepenveld?

Mogelijke voorspellende indicatoren voor uitval

Uitval kent een aantal voorspellende indicatoren die bij het analyseren en voorkomen van uitval dienen te worden geanalyseerd. De volgende vragen kunnen daarbij helpen:

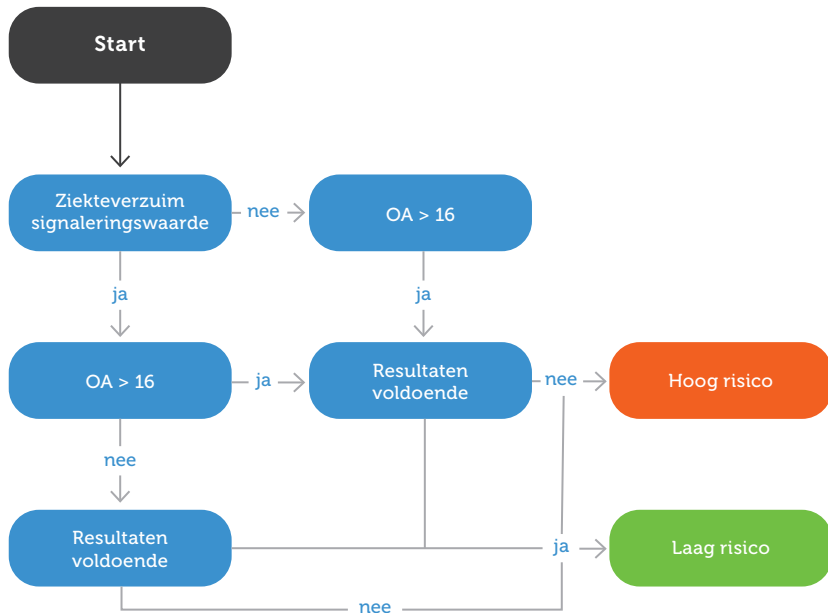
- **Verzuim:** geoorloofd en ongeoorloofde afwezigheid tijdens BOT/BPV-uren:
 - *Is verzuim geoorloofd: zoals ziekte, tandarts, trouwerij, begrafenis, zorgverlof*
 - *Ongeoorloofd: zonder geoorloofde reden afwezig zijn (spijbelen)*
 - *Presentie*
 - *Registratie van verzuim*
 - *Consequenties voor verzuim*

Als hulpmiddel voor de analyse van het verzuim kunnen figuur 1 en figuur 2 worden gebruikt.

Figuur 1 (Bron: Geoorloofd verzuim in het mbo, KBA Nijmegen, 2021)

Meldingen ► Duur (dagen) ▼	1	2	3 t/m 5	6 t/m 10	meer dan 10
0 t/m 0,5	Ziekteverzuim zonder attentiewaarde			Veel, kortdurende afwezigheid	
0,5 t/m 1					
1 t/m 3					
3 t/m 5					
6 t/m 10	Weinig, maar langdurige afwezigheid		Vaker en langer afwezig		Vaak en veel afwezig
meer dan 10					

Figuur 2

- **Studieprestaties**

- *Wat voor cijfers haalt de student?*
- *Heeft de student een taalachterstand?*
- *Is de student eerder uitgevallen, bijvoorbeeld bij een andere opleiding of in het VO?*

- **Opleidingskenmerken**

- *Is er een hoog verloop onder docenten en/of SLB-ers?*
- *Is er sprake van een onveilig schoolklimaat?*
- *Klasgrootte? (twijfel, zou kunnen dat dit meer voor het VO geldt)*
- *Hoe is de kwaliteit van de verschillende lessen?*
- *Is er (veel) lesuitval vanuit de school?*

- **Motivatie:** Gebrek aan motivatie kan een oorzaak zijn van verzuim en/of uitval.

Toelichting en theoretische onderbouwing t.a.v. motivatie

Motivatie wordt in de literatuur als een belangrijke oorzaak genoemd voor uitval en voor succes in het onderwijs. Daarom lichten we de zelf-determinatietheorie nader toe.

De zelfdeterminatie theorie (Deci & Ryan, 2000) gaat uit van een spectrum van amotivatie tot intrinsieke motivatie. Bij extrinsieke motivatie gaat het om het bereiken van een bepaald doel dat iemand motiveert om een activiteit uit te voeren (een student volgt een opleiding en de bijbehorende vakken om het diploma te behalen en daarmee uiteindelijk aan het werk te kunnen). Bij intrinsieke motivatie is er sprake van motivatie voor het uitvoeren van de activiteit zelf (leren om te leren).

Figuur 3

Amotivatie	Extrinsieke motivatie				Intrinsieke motivatie
Geen regulatie	Externe regulatie	Introjectie	Identificatie	Integratie	Intrinsieke motivatie
Geen intentie om actie te ondernemen	Actie op basis van vermijden van straffen en verkrijgen van belonen	Actie om schuldgevoel/schaamte te vermijden of eigenwaarden te behouden	Persoonlijke waarde toekennen aan de activiteit	De activiteit sluit aan bij de persoonlijke waarden	De activiteit zelf geeft voldoening en plezier
	Gecontroleerde motivatie		Autonome motivatie		

Lage kwaliteit motivatie ← ————— → Hoge kwaliteit motivatie

Idealiter lukt het je om studenten intrinsiek te motiveren. Waar dat niet lukt kun je ook nagaan of als opleiding de extrinsieke motivatie voldoende positief stimuleert denk hierbij aan o.a.

- Hebben de studenten een goed beeld van het beroep?
- Is er sprake van krapte op de arbeidsmarkt/is er voldoende werk te vinden?
- Bied je voldoende mogelijkheden voor maatwerk waardoor studenten sneller de opleiding kunnen doorlopen?
- Vinden voldoende onderdelen plaats in de beroepspraktijk?
- Zijn AVO-vakken in het (vak)onderwijs geïntegreerd?

Er zijn drie factoren die intrinsieke motivatie stimuleren (Ros, Castelijn, Van Loon, Verbeeck; 2014; zie ook wij-leren.nl). Hieronder worden de factoren toegelicht en worden op basis van literatuur en op basis van de opbrengsten van de coalitie afstandsleren kritische vragen gesteld om na te gaan in welke mate je als opleiding een klimaat creëert waarin deze factoren kunnen ontstaan:

- **Gevoel van autonomie:** student heeft de vrijheid om een activiteit naar eigen inzicht te kunnen uitvoeren en heeft invloed op wat hij doet. Om na te gaan of je als opleiding het gevoel van autonomie voldoende stimuleert, kun je jezelf onderstaande vragen stellen:
 - *Bevat het onderwijsprogramma voldoende keuzemogelijkheden? (denk aan keuzedelen, versnellen, vertragen, verrijken/verdiepen van de opleiding, verschillende vormen van content, mogelijkheid tot leren in eigen tijd en ruimte)*
 - *Is in het onderwijs voldoende aandacht voor zelf gereguleerd leren en niet te veel focus op proces-georiënteerd (klassikaal) leren?*

- **Gevoel van competentie:** het vertrouwen dat de student moet hebben in eigen kunnen. Om na te gaan of je als opleiding het gevoel van competentie voldoende stimuleert, kun je jezelf onderstaande vragen stellen:
 - *Zijn de geboden opdrachten op het juiste niveau? (Niet te laag/te hoog: zone van naaste ontwikkeling Vygotsky)*
 - *Is voldoende aandacht voor LOB en de vijf loopbaancompetenties?*
 - *Wordt studenten voldoende duidelijkheid geboden rondom leer- en lesdoelen en beoordelingscriteria?*
 - *Zijn het onderwijsprogramma en de lessen duidelijk opgebouwd en qua structuur herkenbaar voor studenten?*
 - *Wordt tijdens de les voldoende positieve feedback gegeven?*
 - *Wordt studenten voldoende hulp geboden waar nodig?*

- **Sociale verbondenheid:** de verbondenheid met de omgeving, ofwel vertrouwen hebben in anderen. En een positief klimaat in de klas; studenten moeten zich vrij voelen om vragen te stellen en niet bang zijn om fouten te maken. Om na te gaan of je als opleiding een klimaat

creëert waarin sociale verbondenheid voldoende wordt gestimuleerd, kun je jezelf onderstaande vragen stellen:

- *Wordt voldoende ruimte geboden om contact/binding tussen studenten te laten ontstaan? (denk aan samenwerken, peer-to-peer, coöperatief leren)*
- *Tonen docenten voldoende begrip en interesse om contact en binding met docenten te laten ontstaan?*
- *Hebben docenten voldoende oog voor individuele student?*
- *Ervaren studenten persoonlijk contact met de docent en SLB-er/coach, is er ruimte voor formele en informele ontmoeting?*
- *Hebben docenten voldoende educatief begrip: kennis van motivatie leerlingen; enthousiast over eigen vak?*
- *Hebben docenten voldoende opvoedkundig begrip: begrip voor doelgroep (adolescenten)?*
- *Ervaren de docenten gevoel van self-efficacy: vertrouwen in de eigen kunde? Deze docenten vinden hun eigen werk belangrijk en zijn meer gericht om te leren, vernieuwen en verbeteren. Dit heeft zowel een direct effect (een bevlogen leraar) als een indirect effect (een effectievere leraar door verbeteringsgerichtheid)*
- *Is in het opleidingsprogramma een goede balans tussen online en offline programmaonderdelen?*

Gebruik van Data

Bij de meeste onderwijsinstellingen worden een Managementinformatie-systeem gebruikt en deze bevat waardevolle informatie over alles wat met uitval en verzuim te maken heeft. Om hier gestructureerd gebruik van te maken is het goed om op vastgestelde momenten naar de data te kijken en deze mee te nemen in het onderzoek naar uitval. De hieronder getoonde tabel kan gebruikt worden om de frequentie en de bron te benoemen.

Onderwerp: Uitval	Sub-onderwerp	Gebruik Data	Frequentie
Uitstroom totaal	-	MI-systeem	4x per jaar
Redenen uitstroom	Beïnvloedbare en niet beïnvloedbare factoren	Zorgschil/SLB	4x per jaar
Uitstroom naar andere instelling	Welke andere instellingen hebben de voorkeur?	Zorgschil/SLB	1x per jaar
Uitstroom met diploma	Zelfde niveau of lager niveau?	MI en Zorgschil/SLB	1x per jaar
Uitstroom zonder diploma	Met of zonder startkwalificatie?	MI en Zorgschil/SLB	1x per jaar
Uitstroom met mbo-verklaring	Welke verklaring?	MI-systeem	1x per jaar
Uitstroom naar arbeidsmarkt	-	MI-systeem	4x per jaar
Onderwerp: Switch	Sub-onderwerp	Gebruik Data	Frequentie
Uitstroom van opleiding, maar binnen de instelling	Welke andere opleidingen hebben de voorkeur?	MI-systeem	2x per jaar
-	Redenen voor de switch?	Zorgschil/SLB	2x per jaar
Voorspellende indicatoren	Sub-onderwerp	Gebruik Data	Frequentie
Presentie en verzuim	Interventies op verzuim	MI-systeem	4x per jaar
Schoolprestaties	Cijfer, taalachterstand en recidivist	MI en Zorgschil/SLB	4x per jaar
Motivatie	-	Zorgschil/SLB/ AMN-Talentscan	2x per jaar
Onderwijsprogramma	Aanbod en begeleiding	Zorgschil/SLB/ tevredenheid (bijv. JOB)	opleidingsafh.
Schoolklimaat	Veiligheid	Tevredenheid (bijv. JOB)	opleidingsafh.
Verloop docenten in team	-	MI-systeem/HRM	1x per jaar
Klassengrootte	-	MI-systeem	1x per jaar
Beroepsbeeld	-	Zorgschil/SLB/exitgesprek	1x per jaar
Opleidingsbeeld	-	Zorgschil/SLB/exitgesprek	1x per jaar

Naast de hier genoemde bronnen kan het bij grotere vragen interessant zijn om gebruik te maken van landelijke data en deze ook te vergelijken met resultaten van andere instellingen. Op deze manier kan ook achterhaald worden of geconstateerde problemen en risico's specifiek zijn voor de instelling of opleiding, of dat deze zaken zich op meerdere plekken voordoen.

Datakwaliteit en het gebruik van systemen

Bij het gebruik van data is het van belang je bewust te zijn van de kwaliteit van je data en deze waar nodig te verbeteren.

Naast de kwaliteit van data is het ook belangrijk om te kijken naar de kwaliteit van de processen, die in een onderwijsinstelling zijn ingericht rond het registreren van verzuim, uitval, uitvalredenen enz. Om inzicht te krijgen in dit hele proces van registratie en monitoring van uitval, kan het wenselijk zijn om ook te kijken naar de invulling en afstemming van de verschillende rollen en verantwoordelijkheden.

In de bijlage is een voorbeeld te vinden van een model dat gebruikt kan worden, om deze processen inzichtelijk te krijgen. Dit model voor procesverbetering (RA(S)CI wordt veel gebruikt in organisaties die met LEAN werken. Het invullen van een RASCI-matrix kost even tijd, maar verschaft ook veel helderheid en verkleint de kans om dingen over het hoofd te zien.

Reflecties Coalitie Data 2.0

Na ongeveer een jaar met elkaar samengewerkt te hebben, hebben de deelnemers aan de Coalitie Data 2.0 met elkaar gereflecteerd wat de bijeenkomsten hen heeft opgeleverd.

Eén van de belangrijkste opbrengsten van de coalitie is het goede gesprek dat je met elkaar voert over data en uitval. Deze uitwisseling van praktijken tussen scholen gebeurt eigenlijk nog veel te weinig, terwijl het maatschappelijk belang om de uitdagingen rondom uitval op te pakken eventuele schoolbelangen om aanpakken 'voor zichzelf' te houden overstijgt. Deze uitwisseling kan gaan over de gebruikte systemen, over hoe je als instelling omgaat met die systemen, maar natuurlijk ook over hoe je met die systemen onderwijsteams kunt ondersteunen.

Een goede start voor het gesprek is de vraag waarom uitval erg is. We maakten eerder al het onderscheid tussen uitval en switch, waarbij switch een stuk minder problematisch is. Een voorbeeld is bijvoorbeeld een opleiding die de eerste twee maanden van de opleiding sterk op bewustwording over de beroepskeuze stuurt. Mocht die toch niet de juiste blijken, dan worden de studenten goed begeleid naar een volgende plek. Het gevolg is veel switch, maar het is maar de vraag in hoeverre die problematisch is.

Wanneer uitval plaatsvindt, en wat dat betekent voor wanneer signalen uit de data het team moeten bereiken, is nog een open vraag. Zowel de data als de ervaringskennis van onderwijsprofessionals geven aan dat uitval niet gelijk over het jaar (en over de jaren heen) verdeeld is. Er is echter nog geen onderzoek gedaan naar hoe factoren zoals verzuim en motivatie aan het moment van uitval linken, waardoor het lastig is goede aanbevelingen te doen over wanneer welk data-signaal relevant is. Zo heeft een talentenscan die beginnende studenten doen weinig voorspellende waarde meer in het derde jaar van de opleiding.

Tegelijkertijd is het van belang dat deze kennislacune niet leidt tot het niet gebruiken van data of dat het goede gesprek niet wordt gevoerd. Bij een aantal onderwijsinstellingen, bijvoorbeeld, maakt men gebruik van een voorlopig BSA als signaal. Hier hangt men een aantal begeleidingsacties aan, waardoor het aantal negatieve BSA's aan het einde van het eerste jaar relatief laag blijft. In het tweede studiejaar is geen sprake meer van BSA, waardoor de systematiek van voorlopig BSA als vroegdetectiemechanisme ook verlaten wordt. Als er geen alternatief systeem is om studenten te monitoren en begeleiden (bijvoorbeeld via LOB) lopen instellingen het risico dat ze aankomende uitval niet bijtijds herkennen.

Als laatste willen we het belang van het goede gesprek over zowel individuele signalen als duurzame/collectieve signalen benadrukken. Individuele signalen zullen het meest dringend zijn, omdat daar gevraagd wordt om direct in te grijpen om te voorkomen dat een individuele student uitvalt. Daar zit echter het risico in dat individuele signalen niet worden opgeteld tot collectieve signalen. Als er bijvoorbeeld veel studenten uitvallen na frequent kortdurend ongeoorloofd verzuim, dan zal het slimmer zijn om een meer duurzame, algemene interventie in te zetten op het

voorkomen van dat verzuim dan op elke student een individuele interventie te moeten bedenken.

Het RA(S)CI-model

Het RA(S)CI-model is een model voor procesverbetering. Bij het begeleiden van studenten komen vele processen samen en daarbij zijn verschillende functionarissen met verschillende rollen en verantwoordelijkheden betrokken. Om inzicht te krijgen in het proces dat uitvalt kan het wenselijk zijn om vooraf duidelijkheid te verkrijgen in rollen en verantwoordelijkheden. En bij wie nu welke taak ligt.

Het invullen van een RASCI-matrix kost even tijd, maar verschaft ook veel helderheid en verkleint de kans om dingen over het hoofd te zien. Hiervoor kan de methodiek RA(S)CI gebruikt worden. Dit model wordt veel gebruikt in organisaties die met LEAN werken en is een model voor procesverbetering. RASCI is een afkorting, de letters staan voor de verschillende rollen:

- **Responsible:** verantwoordelijk voor de uitvoering van een proces of activiteit. Deze persoon legt verantwoording af aan de persoon die accountable is.
- **Accountable:** de eindverantwoordelijke die ook goedkeuring moet geven aan het resultaat.
- **Support:** de persoon die ondersteuning verleent aan het proces of project en de werkzaamheden uitvoert.
- **Consulted:** de persoon die moet worden geraadpleegd, goedkeuring verleent of input levert aan de 'responsible' persoon, voorafgaand aan een stap in het proces.
- **Informed:** degene die geïnformeerd wordt over de beslissingen, de voortgang en de bereikte resultaten, zodat er een volgende stap kan worden gezet

Het RA(S)CI-model bestaat uit een matrix, met op de verticale as de namen van betrokken of de functionele rollen en daarachter staan de op te leveren resultaten, betrokken processen of activiteiten. Per onderdeel is aangegeven welke rol iemand heeft. Doordat duidelijk is wie waarvoor verantwoordelijk is, ontstaat duidelijkheid en dat bevordert de voortgang van het project enorm.

Voorbeeld RA(S)CI-matrix

Mogelijke functies/collega's in het proces van het voorkomen van uitval kunnen zijn: de studieloopbaanbegeleider, de zorg/verzuimmedewerker, medewerker MI-systeem, docent, teammanager, kwaliteitszorgmedewerker, data-analist, student. Mogelijke taken zijn: registratie van verzuim, bijhouden van frequentie van verzuim, bijhouden van VSV-cijfers, voeren van begeleidingsgesprekken, koppeling van resultaten aan verzuim, enz.

Project	Collega 1	Collega 2	Collega 3	Collega 4
Taak 1	S		R	
Taak 2		R	S	R
Taak 3	R	I	A	
Taak 4	I	C	A	C

R =
responsible

A =
accountable

S =
supportive

C =
consulted

I =
informed

Kanttekeningen

1. Het statisch gebruik van het RA(S)CI-model kan leiden tot starheid en hokjesdenken: hier ben ik wel van en daar ben ik niet van, dit behoort wel tot mijn taak en dat niet
2. Soepel en realistisch gebruik van RA(S)CI kan leiden tot meer inzicht in het proces en het soepeler verloop van het proces
3. Keep it simple: teveel mensen bij één taak neerzetten kan leiden tot onduidelijkheid van wie nu wat doet en teveel taken bij één persoon kan leiden tot overload en vertraging
4. Een te groot excell-bestand zorgt ervoor dat zaken niet meer actueel en overzichtelijk zijn
5. RASCI kan ook RACI worden: de S staat voor Supporting, deze kan soms weggelaten worden, deze rol staat voor het ondersteunen en teamleden van het project en het motiveren om verder te gaan. In het voorgestelde proces van monitoring van de uitval lijkt deze rol overbodig

Tot slot

Het gebruik maken van modellen om het proces inzichtelijk te krijgen is een hulpmiddel, geen doel op zich. Het bieden van een succesvolle begeleiding van een student en het inzichtelijk krijgen van risico-indicatoren en daarop vroegtijdig handelen leidt tot tevreden en succesvolle studenten en daar is het ons allemaal om te doen.

Inspiratie- en verdieplingslijst

1.1 Data-analyse in het beroepsonderwijs

Er zijn diverse initiatieven die informatie verzamelen over hoe je als team grip krijgt op data. Zo kun je op de website Wegwijs in Kwaliteit de opbrengsten van de eerste datacoalitie teruglezen: www.wegwijsinkwaliteit.nl/document/efficiënt-datagebruik-interpreteren-en-benutten-van-data-door-onderwijsteams. Ook is daar een infographic met stappenplan voor datagebruik te vinden.

De Coalitie Datagedreven Onderzoek MBO (www.datagedrevenonderzoekmbo.nl) is een samenwerking van het Ministerie, DUO, en 14 mbo instellingen. Zij hebben onder andere een cheatsheet over het verbeteren van datakwaliteit: www.datagedrevenonderzoekmbo.nl/wp-content/uploads/2022/02/DGO-cheatsheet-infographic-InteractievePDF_definitief.pdf.

Bij mbo digitaal is er een thema over data-ondersteund onderwijs (www.mbodigitaal.nl/programmas/programma-doorpakken-op-digitalisering/dataondersteund-onderwijs). Hier is ook een Knowledgebase te vinden voor nog méér inspiratie: www.mbodigitaal.nl/programmas/programma-doorpakken-op-digitalisering/dataondersteund-onderwijs/knowledgebase-dataondersteund-onderwijs.

Liever een praktijkvoorbeeld? Lees dan het verhaal van hoe Jurgen van Oorschoot in Curio met data aan de slag ging met uitstroom in de opleiding Software Developer: www.eqavet.nl/praktijkvoorbeeld-curio-werken-met-data.

1.2 Voorspellen van onderwijsuitval

De coalitie Data 2.0 heeft dit jaar ook gekeken naar mogelijkheden om onderwijsuitval te voorspellen. Dat bleek nog een stap te ver, maar dat betekent niet dat er niet druk onderzoek naar gedaan wordt! Lees bijvoorbeeld over het onderzoek van Irene Eegdeman, sportdocent bij ROC TOP over het gebruik van artificial intelligence bij het voorspellen van uitval: www.kennisnet.nl/artikel/17799/studie-uitval-voorspellen-in-het-mbo-kan-ai-helpen (je kan ook de wetenschappelijke artikelen lezen van Irene en haar collega's: <https://doi.org/10.1080/09645292.2022.2067131> en <https://doi.org/10.1186/s40461-020-00096-7>).

1.3 Theorie over uitval

Over schooluitval zijn al hele boekenkasten volgeschreven. Een hele korte samenvatting

van die boekenkasten vind je in deze factsheet van Mona Almushat van ECBO:
www.ecbo.nl/tools/factsheet-vsv-in-het-mbo.

Het mbo is uniek in onderwijsland doordat het ook op grote schaal aan werkende volwassenen onderwijs biedt. Hoe daar het uitvalrisico te verlagen wordt beschreven in dit antwoord op de Kennisrotonde van Anneke Westerhuis en Melissa van Amerongen:
www.kennisrotonde.nl/vraag-en-antwoord/uitval-volwassen-mbo-leerlingen.

Liever zelf de (Engelse) academische literatuur induiken? Jeanne Gubbels en collega's van Universiteit van Amsterdam hebben de kennis over risicofactoren samengevat:
<https://doi.org/10.1007/s10964-019-01072-5>. Spaanse onderzoekers hebben de wetenschappelijke kennis over hoe je uitval in het beroepsonderwijs aanpakt samengevat:
<https://doi.org/10.1186/s40461-017-0061-4>.

1.4 Motivatie van studenten

Veel van de motivatietheorie die we met de Data 2.0 Coalitie hebben gebruikt komt van de 'zelfdeterminatie'-theorie, ontwikkeld door Deci en Ryan. In het kort komt dit erop neer dat studenten (en mensen in het algemeen) gemotiveerd zijn als er sprake is van 1) competentie, 2) autonomie, en 3) nabijheid. De theorie wordt kort uitgelegd in dit filmpje van de Hogeschool Utrecht: www.youtube.com/watch?v=xeQcqqU2Kcc, of hoor het (ondertiteld) van de bedenker zelf: www.youtube.com/watch?v=kvykdmBLVDk.

Hoe die zelfdeterminatietheorie kan helpen in het mbo, beschrijven NJi en ECBO in deze case-study van de 'Klas als werkplaats' op het Zadkine in Rotterdam:
www.nji.nl/publicaties/klas-als-werkplaats-zadkine.

Hoe je als leraar de zelfdeterminatietheorie kan gebruiken om je studenten te motiveren, lees je in deze studie door Hans Schuit, Iris de Vrieze, en Peter Slegers van de Open Universiteit: www.newsroom.didactiefonline.nl/bundles/newsroom/legacy/images/Motiveren%20RdMC%202011.pdf.

Mocht je liever wat fysieks in je handen hebben, lees dan het boek 'Gemotiveerd leren en lesgeven: de kracht van intrinsieke motivatie' van Anje Ros, Jos Castelijn, Anne-Marieke van Loon, en Kris Verbeek, van uitgeverij Coutinho.

1.5 Verzuim in het beroepsonderwijs

Naast uitval, is verzuim ook een uitdaging die met behulp van data aangepakt kan worden. Georgia Vasilaras heeft voor de Kennisrotonde uitgezocht wat effectieve aanpakken in het mbo zijn: www.kennisrotonde.nl/vraag-en-antwoord/verzuim-op-mbo.

Hoe geoorloofd en ongeoorloofd verzuim combineren is uitgezocht door KBA Nijmegen: www.kbanijmegen.nl/geoorloofd_verzuim_in_het_mbo.html

Gesprekshulpmiddel Grip op Uitval

Op basis van de theoretische onderbouwing uit deel 1 is een gesprekshulpmiddel ontwikkeld. Hier vind je de handleiding.

Wat is het doel?

Een onderbouwd gesprek voeren over het voorkomen van (het risico op) uitval aan de hand van data door de oorzaak of het risico te achterhalen. En aan de hand van dit gesprek concrete afspraken maken om aan de slag te gaan met het terugdringen van (het risico op) uitval.

Voor wie?

Het gesprekshulpmiddel kan gebruikt worden door onderwijsteams en ondersteuning. Het middel kan het best gebruikt worden door 3 tot 8 personen. Bij het gesprekinstrument horen een aantal pionnen. Deze kunnen gebruikt worden door de deelnemers aan het gesprek. De deelnemers kunnen verschillende betrokken actoren (slb'er, docent, teammanager, ondersteuning) zijn maar ook verschillende docenten uit een team.

Tijdsinvestering

1 uur

Opzet

Het gesprekshulpmiddel bestaat uit een grondplaat verdeeld in kwadranten:

- Van toepassing & urgent
- Moet nader worden uitgezocht
- Van toepassing & niet urgent
- Nu niet van toepassing

Daarnaast zijn er kaarten verdeeld in 4 thema's:

- Uitval (blauw)
- Switch (rood)
- Verzuim (geel)
- Motivatie (groen)

Op elke kaart staat aan de voorkant een vraag en op de achterkant een suggestie voor eventueel te raadplegen bronnen/data die gebruikt kunnen worden ter beantwoording van de vraag. Elk thema heeft zijn eigen kleur. Eventueel kunnen kaartjes toegevoegd worden naar eigen inzicht, dit zijn de lege kaartjes.

Vorbereiding van het gesprek

Bij de start worden een aantal dingen bepaald:

1. Bepaal wie de gespreksleider is. Hij/zij zorgt voor een goed gespreksverloop en print de onderdelen van het gesprekshulpmiddel uit.
2. De casus: Deze wordt bovenaan het blad kort omschreven.
3. Gaat het om een student, klas, opleiding of ander aggregatieniveau?
4. Op welk van de 5 thema's leggen we de focus (Uitval, Switch, Verzuim, Motivatie), of worden ze allemaal gebruikt.
5. Print de onderdelen van het gesprekshulpmiddel uit (grondplaat, kaartjes en pionnen). De uitkomsten van punt 3 en 4 bepalen welke vragen gebruikt kunnen worden.

Gespreksverloop

Er zijn twee manieren om het gesprek te voeren:

1. Met pionnen: Individueel bepalen waar de kaartjes moeten komen te liggen m.b.v. de pionnen. Deze versie kan gebruikt worden om ook inzichtelijk te maken dat ideeën kunnen verschillen. Bij deze versie is de kans groter dat iedereen aan het woord komt.
2. Zonder pionnen: Gezamenlijk bepalen waar de kaartjes moeten komen te liggen.

Met pionnen

1. Een deelnemer trekt een kaartje en leest het kaartje voor.
2. Alle deelnemers leggen hun pionnen in het vlak van het kwadrant waarvan zij vinden dat het kaartje moet komen te liggen.
3. Als de pionnen op verschillende vlakken liggen gaat men hier het gesprek over aan en bepaalt men vervolgens gezamenlijk waar het kaartje moet komen te liggen.

4. Hierna trekt een volgende deelnemer een kaartje en leest deze voor. Op deze manier worden alle kaartjes behandeld.
5. Maak gebruik van de beschikbare data en bronnen. Deze kunnen tijdens het gesprek erbij worden gezocht. Wanneer het meer tijd kost om dit uit te zoeken kan het kaartje op 'Nader uit te zoeken' gelegd worden. In een tweede gespreksronde zou deze informatie dan gebruikt kunnen worden.
6. Breng een prioritering aan in de kaartjes in het vlak 'Van toepassing & urgent'.
7. Bepaal welke actoren aan de slag gaan met welke kaarten en maak concrete afspraken over wie de dingen uitzoekt die nog moeten worden uitgezocht en wie aan de slag gaat met de punten die urgent en van toepassing zijn. Wees realistisch in de hoeveelheid uit te voeren acties. Hiervoor kan gebruik worden gemaakt van het RA(S)CI-model.
8. Als er kaarten op het vlak 'Nader uit te zoeken' liggen kan, nadat de betreffende informatie is uitgezocht en databronnen zijn geraadpleegd, een tweede gespreksronde gevoerd worden.

Zonder pionnen

1. Bespreek één voor één de kaartjes van de thema's die je wilt bespreken en bepaal op welk van de vier vlakken van het kwadrant het kaartje moet komen te liggen.
2. Maak gebruik van de beschikbare data en bronnen. Deze kunnen tijdens het gesprek erbij worden gezocht. Wanneer het meer tijd kost om dit uit te zoeken kan het kaartje op 'Nader uit te zoeken' gelegd worden. In een tweede gespreksronde zou deze informatie dan gebruikt kunnen worden.
3. Breng een prioritering aan in de kaartjes in het vlak 'Van toepassing & urgent'.
4. Bepaal welke actoren aan de slag gaan met welke kaarten en maak concrete afspraken over wie de dingen uitzoekt die nog moeten worden uitgezocht en wie aan de slag gaat met de punten die urgent en van toepassing zijn. Wees realistisch in de hoeveelheid uit te voeren acties. Hiervoor kan gebruik worden gemaakt van het RA(S)CI-model.

5. Als er kaarten op het vlak 'Nader uit te zoeken' liggen kan, nadat de betreffende informatie is uitgezocht en databronnen zijn geraadpleegd, een tweede gespreksronde gevoerd worden.

stichting
kwaliteitsnetwerk
mbo